

Prawo autorskie w praktyce

O prawach twórców i odbiorców utworów

Prawo autorskie w praktyce

O prawach twórców i odbiorców utworów

redakcja naukowa
Ewelina Szatkowska

Anna Bober-Kotarbińska, Paula Chmielowska
Dagmara Jaroszewska-Choraś, Joanna Kostrzevska
Jacek Markowski, Joanna Marszałek, Anna Podolska
Ewelina Szatkowska, Mariusz Szatkowski
Dominika Szumała, Małgorzata Węgrzak

Zamów książkę w księgarni internetowej

proinfo.pl
księgarnia internetowa

Publikacja dofinansowana przez Uniwersytet Gdański

Stan prawny na 30 września 2022 r.

Recenzent

Dr hab. Wojciech Machała

Wydawca

Monika Pawłowska

Redaktor prowadzący

Joanna Ołówek

Opracowanie redakcyjne

JustLuk

Projekt okładki

Jan Rutka

Autorzy zdjęć wykorzystanych na okładce

Anna Bober-Kotarbińska i Michał Kotarbiński

prawolubni

Ta książka jest wspólnym dziełem twórcy i wydawcy. Prosimy, byś przestrzegał przysługujących im praw. Książkę możesz udostępnić osobom bliskim lub osobiście znanym, ale nie publikuj jej w internecie. Jeśli cytujesz fragmenty, nie zmieniaj ich treści i koniecznie zaznacz, czyje to dzieło. A jeśli musisz skopiować część, rób to jedynie na użytek osobisty.

Szanujemy prawo i własność

Więcej na www.legalnakultura.pl

Polska Izba Książki

© Copyright by Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o., 2022

ISBN 978-83-8286-821-0

Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o.

Dział Praw Autorskich

01-208 Warszawa, ul. Przyokopowa 33

tel. 728 313 462

e-mail: PL-ksiazki@wolterskluwer.com

księgarnia internetowa www.profinfo.pl

SPIS TREŚCI

Wykaz skrótów	11
Wspomnienie Kazimierza Wroczyńskiego, założyciela ZAiKS-u (1926 r.) ...	13
Wstęp (<i>Ewelina Szatkowska</i>)	15
Rozdział I	
Utwór jako przedmiot prawa autorskiego. Zagadnienia podstawowe (<i>Ewelina Szatkowska</i>)	17
Rozdział II	
Architektura a prawo autorskie (<i>Joanna Kostrzewska</i>)	31
1. Utwór architektoniczny	31
2. Czy utwór architektoniczny musi być utrwalony na nośniku materialnym?	33
3. Czy projekt budowlany i zrealizowany na jego podstawie budynek to dwa osobne utwory architektoniczne?	34
4. Czy utworem architektonicznym może być projekt budowlany niezgodny z wymogami prawa budowlanego? Czy twórcą utworu architektonicznego może być osoba nieposiadająca odpowiednich uprawnień budowlanych? ...	36
5. Czy utworem architektonicznym mogą być tak powtarzalne obiekty jak budynki z wielkiej płyty?	37
6. Czy za twórcę utworu architektonicznego należy każdorazowo uznać osobę wskazaną jako projektant na egzemplarzu projektu budowlanego?	38
7. Kto będzie uznany za twórcę utworu architektonicznego w przypadku projektu budowlanego sporządzonego przez architekta według koncepcji inwestora?	38
8. Czy inwestor (lub inny projektant) może dokonać zmian w projekcie bez zgody twórcy?	39
9. Czy inwestor może zburzyć obiekt będący utworem architektonicznym bez zgody jego twórcy?	40

Rozdział III**Fotografia a prawo autorskie** (*Ewelina Szatkowska,*

<i>Dagmara Jaroszevska-Choraś</i>	42
1. Fotografia i utwór fotograficzny	42
2. Twórczość zależna i inspiracja w fotografii	50
3. „Prawo panoramy”. Możliwość utrwalania i rozpowszechniania ujęć z przestrzeni publicznej	54
4. Fotografia reporterska oraz fotografia historyczna	56
5. Fotografia portretowa oraz prawo ochrony wizerunku	60

Rozdział IV**Filmy, seriale oraz kreacje aktorskie a prawo autorskie**

(<i>Dominika Szumała</i>)	63
1. Wprowadzenie	63
2. Cytat filmowy w popkulturze	63
3. Ochrona tytułu filmowego	66
4. Inspiracja filmem i serialem	66
5. Maska artystyczna i wizerunek postaci	68
6. Pomysł na serial	69
7. Ekranizacja, <i>remake</i> , serial na zagranicznej licencji, format telewizyjny	70
8. Spory o tantiemy do utworu audiowizualnego	73

Rozdział V

Postacie historyczne a prawo autorskie (<i>Dominika Szumała</i>)	76
1. Wprowadzenie	76
2. Wizerunek postaci historycznej	76
3. Zasady i formy ochrony wizerunku postaci historycznych	77
4. Wykorzystanie wizerunku postaci historycznych w filmach	81
5. Szczególne formy pośmiertnej ochrony wizerunku	85

Rozdział VI

Postacie fikcyjne a prawo autorskie (<i>Ewelina Szatkowska</i>)	87
1. Wprowadzenie	87
2. Postać fikcyjna jako przedmiot prawa autorskiego	90
3. Postać fikcyjna a kreacja aktorska	92
4. Licencje oraz twórczość zależna i inspirowana postaciami fikcyjnymi	93
5. Parodia postaci fikcyjnych	96
6. Dozwolony użytek postaci fikcyjnych	97

Rozdział VII

Muzea a prawo autorskie (<i>Ewelina Szatkowska</i>)	101
1. Wprowadzenie. Regulacje prawnoautorskie w muzeum	101
2. Status prawny eksponatów muzealnych i korzystanie ze zbiorów	104

3. Wystawa muzealna jako przedmiot prawa autorskiego. Ingerencja w treść wystawy oraz warunki ekspozycji obiektów	111
4. Twórczość pracownicza w muzeum	115
5. Prawne aspekty digitalizacji oraz komercyjne wykorzystanie dzieł sztuki	116

Rozdział VIII

Muzyka a prawo autorskie (<i>Małgorzata Węgrzak</i>)	120
1. Wprowadzenie	120
2. Pojęcie praw autorskich w muzyce	123
3. Twórczość zależna w muzyce	124
4. Utwór muzyczny – studium przypadku	126
5. Utwór muzyczny a sztuczna inteligencja (AI)	130
6. Uwagi końcowe	132

Rozdział IX

Moda a prawo autorskie (<i>Dagmara Jaroszevska-Choraś</i>)	133
1. Wprowadzenie	133
2. Pojęcie mody	134
3. Relacje pomiędzy prawem a modą w ujęciu historycznym	134
4. Granice inspiracji w modzie	135
5. Znaki towarowe w modzie	142
6. Przywłaszczenia kulturowe w modzie	146

Rozdział X

Folklor, wiedza tradycyjna, sztuka ludowa, rękodzieło a prawo autorskie (<i>Joanna Marszałek</i>)	148
1. Pojęcie folkloru i sztuki ludowej	148
2. Prawnoautorska ochrona folkloru	149
3. Ochrona folkloru na przykładzie wybranych państw	153

Rozdział XI

Kulinaria, przepisy a prawo autorskie (<i>Dominika Szumała</i>)	157
1. Wprowadzenie	157
2. Kulinaria jako procedury, metody i zasady działania	158
3. Ochrona przepisu kulinarnego	158
4. Wizualny aspekt potraw w prawie autorskim	161
5. Blogi kulinarne jako bazy danych oraz receptury jako <i>know-how</i>	162
6. Menu w świetle prawa autorskiego	163
7. Fotografia kulinarna	165
8. Wykorzystanie utworu lub wizerunku postaci przy tworzeniu produktów spożywczych	166

Rozdział XII

Wykłady, prezentacje a prawo autorskie (<i>Ewelina Szatkowska</i>)	168
1. Wprowadzenie	168
2. Wykład jako przedmiot prawa autorskiego	169
3. Przygotowywanie prezentacji z uwzględnieniem zasad korzystania z utworów w celach dydaktycznych lub naukowych oraz prawa cytatu	174
4. Dozwolone korzystanie z wykładu	181

Rozdział XIII

Opinia prawna a prawo autorskie (<i>Małgorzata Węgrzak</i>)	183
1. Wprowadzenie	183
2. Opinia prawna jako przedmiot prawa autorskiego	184
3. Opinie prawne w orzecznictwie i poglądach doktryny	185
4. Opinie prawne jako dokumenty urzędowe	186
5. Uwagi końcowe	188

Rozdział XIV

Wyniki badań naukowych a prawo autorskie (<i>Ewelina Szatkowska</i>)	190
1. Pracowniczy utwór naukowy	190
2. Badania naukowe jako przedmiot prawa autorskiego	191
3. Cywilnoprawna ochrona wyników badań naukowych	194
4. Utwór naukowy a wynik prac rozwojowych	195
5. Prawo do wyników badań naukowych w regulaminach wybranych uczelni wyższych	198

Rozdział XV

Badania archeologiczne a prawo autorskie (<i>Paula Chmielowska</i>)	203
1. Wprowadzenie	203
2. Zasady dokumentowania badań archeologicznych	205
3. Sprawozdanie z badań archeologicznych – utwór naukowy czy dokument urzędowy?	207
4. Twórcy zabytków i ich autorskie prawa osobiste	213
5. Uwagi końcowe	218

Rozdział XVI

Sztuczna inteligencja a prawo autorskie (<i>Anna Bober-Kotarbińska</i>)	219
1. Pojęcie SI i pojęcie UM	219
2. Czym jest sztuczna inteligencja?	220
3. Czym jest uczenie maszynowe?	221
4. Jakie znaczenie dla prawa autorskiego ma sztuczna inteligencja?	222
5. Przykłady wykorzystania SI w procesach generowania dzieł artystycznych	223
6. Wątpliwości i regulacje prawne	229

7. Wybrane regulacje krajowe i regionalne	232
8. Uwagi końcowe	235

Rozdział XVII

Gry komputerowe a prawo autorskie (<i>Jacek Markowski</i>)	237
1. Wprowadzenie	237
2. Plagiat jako forma naruszenia	239
3. Modyfikacja gier a prawo autorskie do gry komputerowej	245
4. Technologia <i>blockchain</i> i NFT a prawo autorskie do gier	247
5. Uwagi końcowe	249

Rozdział XVIII

Sport a prawo autorskie (<i>Mariusz Szatkowski</i>)	250
1. Wprowadzenie	250
2. Sport a prawo autorskie – przegląd zagadnień do analizy	252
3. Widowisko sportowe i relacja z niego jako przedmiot ochrony autorskoprawnej	253
4. Odzież i sprzęt sportowy a prawo autorskie	257
5. Projekty architektoniczne obiektów sportowych a prawo autorskie	259
6. Opracowania sportowe a prawo autorskie	262
7. Codzienna działalność klubów i organizacji sportowych a prawo autorskie	266

Rozdział XIX

E-sport a prawo autorskie (<i>Jacek Markowski</i>)	268
1. Wprowadzenie	268
2. Prawo autorskie w e-sporcie	269
3. Wizerunek e-sportowca	272
4. Pojęcie wizerunku w prawie polskim	273
5. Źródła ochrony wizerunku w prawie polskim	274
6. Prawo do wizerunku e-sportowca oraz formy eksploatacji wizerunku e-sportowca	276
7. Wizerunek małoletniego e-sportowca	277
8. Uwagi końcowe	278

Rozdział XX

Portale społecznościowe, blogi i vlogi a prawo autorskie (<i>Anna Podolska</i>)	279
1. Wprowadzenie	279
2. Digitalizacja utworów a prawa autorskie	283
3. Ochrona różnych form twórczości artystycznej w Internecie	286
4. Udostępnianie treści w sieci	288
5. Licencje <i>Creative Commons</i>	291
6. Środki ochrony i odpowiedzialność za naruszenia prawa w sieci	296

Rozdział XXI

Tatuaże a prawo autorskie (<i>Joanna Marszałek</i>)	301
1. Wprowadzenie	301
2. Tatuaż jako przedmiot prawa autorskiego	303
3. Wybrane spory dotyczące sztuki tatuowania	306

Rozdział XXII**Wytwory natury (i ich ujęcia), dzieła zwierząt a prawo autorskie**

(<i>Ewelina Szatkowska</i>)	311
1. Spór o „chmury burzowe” w produkcji <i>Stranger Things</i> , czyli formy naturalne i ich ujęcia w prawie autorskim	311
2. Kompozycja z kwiatów jako przedmiot prawa autorskiego	314
3. Odmiany roślin w świetle prawa autorskiego	317
4. Status wytworów stworzonych przez zwierzęta	318
5. Uwagi końcowe	322

Literatura	323
-------------------------	-----

Autorzy	335
----------------------	-----

WSPOMNIENIE KAZIMIERZA WROCZYŃSKIEGO, ZAŁOŻYCIELA ZAIKS-U (1926 R.)¹

Wtedy, gdy zatelefonowałem do tegoż dyrektora Filharmonii i podałem swe nazwisko, usłyszałem:

- Daruje pan...*
- Teraz ja nic nie mogę darować, tylko oświadczam, że od dzisiaj zabraniam panu bez porozumienia się z ZAiKS-em grać któregokolwiek z kompozytorów polskich na zasadzie ustawy o prawie autorskim.*
- Słyszałem już o tej ustawie. Więc będę grał wyłącznie kompozytorów zagranicznych, a moralna odpowiedzialność za to spadnie na panów.*
- Kompozytorów zagranicznych też pan grać nie będzie.*
- Niby dlaczego?*
- Ponieważ ZAiKS ma przedstawicielstwo prawie 26 związków całego cywilizowanego świata.*

Długie milczenie.

- Więc mam zamknąć instytucję, pozbawiając chleba...*
- Po co ten frazes? Może pan grać Bacha, Beethovena, Mozarta, Chopina, Schumannna...*
- Samych nieboszczyków?*
- I to nie wszystkich, lecz tylko tych, którzy umarli przed pięćdziesięciu laty.*
- Pozwoli pan, że się przez parę dni namyślę.*
- Proszę bardzo, byleby pan od dzisiaj nie grał naszego repertuaru, gdyż zmusi to nas do interwencji u prokuratora.*

¹ Zapis rozmowy pochodzi z dawnych Biuletynów ZAiKS-u, <https://www.zaiks.org.pl/artykuly/2020/kwiecien/wspomnienie-kazimierza-wroczyńskiego> (dostęp: 7.04.2022 r.).

WSTĘP

W dobie powszechnego dostępu do Internetu każdy może tworzyć kreatywne treści i zamieszczać je w sieci, chociażby za pośrednictwem mediów społecznościowych. Przyjmując nawet, że dana osoba nie należy do grona twórców, to z pewnością jest odbiorcą utworów tworzonych przez innych, a więc dotyczą jej zasady prawnoautorskiej ochrony. Powszechność prawa autorskiego przejawia się w tym, że z jednej strony sami na co dzień tworzymy indywidualne, kreatywne treści, chociażby w postaci fotografii wykonanych za pomocą smartfonów i zamieszczanych następnie w sieci, z drugiej zaś jesteśmy stale odbiorcami utworów stworzonych przez innych: słuchając muzyki, oglądając ulubione seriale, filmy i programy, czytając książki, kserując materiały naukowe czy też przeglądając te zamieszczane w Internecie. Idąc ulicą, mijamy budynki, które są utworami architektonicznymi, rzeźby, pomniki, murale czy też wystawy zewnętrzne, jak chociażby różnorodnych fotografii zamieszczanych na ogrodzeniach parków (np. Łazienek Królewskich w Warszawie czy parku Oliwskiego w Gdańsku). Ponadto bierzemy udział w wydarzeniach artystycznych, koncertach, spektaklach teatralnych oraz widowiskach sportowych. Gramy w gry komputerowe, tworzymy postacie (awatary) i jesteśmy uczestnikami świata wirtualnego, w ramach którego dochodzi do obrotu dobrami wirtualnymi, a także rozpowszechniania niezliczonej ilości treści cyfrowych, w tym stanowiących utwory. Na co dzień nosimy ubrania wywodzące się spod ręki przeróżnych projektantów, otaczamy się dziełami sztuki, zwiedzamy muzea oraz galerie. Niektórzy z nas zdobią swoje ciała tatuażami, nie mając nawet wiedzy, że to, co zostało na nich wytatuowane, również może podlegać prawnoautorskiej kwalifikacji. Naukowcy różnych dziedzin prowadzą badania naukowe, dokonując niekiedy przełomowych odkryć, publikują artykuły naukowe i wydają monografie, a także prowadzą wykłady, przygotowują prezentacje oraz różnego rodzaju wystąpienia. Można pokusić się o stwierdzenie, że punktów stykowych pomiędzy prawem autorskim a naszą codzienną różnorodną aktywnością jest nieskończenie wiele.

Ochrona dóbr niematerialnych, w tym indywidualnej twórczości, nigdy nie miała tak doniosłego znaczenia oraz nie stało przed nią tak wiele wyzwań, wynikających z wciąż postępującego rozwoju – zarówno w nauce, kulturze i sztuce, jak również w zakresie zupełnie nowych, nieznanych dotychczas prawu rozwiązań i technolo-

gii (jak choćby SI i zautomatyzowane procesy twórcze czy też NFT). W niniejszej publikacji za cel stawia się ukazanie wszechstronności prawa autorskiego i wielości postaci, jakie w rozumieniu prawa autorskiego może przybierać utwór, który jest pojęciem nadrzędnym w tym opracowaniu, łączącym poszczególne rozdziały. Oryginalność opracowania przejawia się w omówieniu złożonych aspektów prawa autorskiego w odniesieniu do różnych rodzajów twórczości, uwzględnia w sposób odrębny ich problematykę oraz poszukuje praktycznych rozwiązań i wskazówek dla osób zainteresowanych poszczególnymi dziedzinami.

Opracowane tematy stanowią autorski wybór redaktora naukowego, a pomysł na wydanie publikacji w takim kształcie jest konsekwencją wielu dyskusji akademickich podczas prowadzonych zajęć i szczególnego zainteresowania studentów różnych kierunków praktycznym wymiarem przedmiotowej dziedziny prawa oraz jej obecności, m.in. w filmie, muzyce, fotografii, grach komputerowych, sporcie czy też mediach społecznościowych. Niektóre treści uzupełniają ilustracje, co ma aspekt praktyczny, ułatwia zrozumienie poszczególnych kwestii oraz czyni prowadzone wywody bardziej interesującymi. Taką praktykę przekazywania wiedzy z powodzeniem stosowali już Ryszard Markiewicz¹ czy Katarzyna Grzybczyk², co zasługuje na pozytywną ocenę, ponieważ ten sposób przekazywania treści naukowych czyni je dla odbiorcy bardziej przystępnymi. W publikacji, poza omówieniem polskich regulacji i krajowego orzecznictwa sądowego, przytacza się także orzecznictwo Trybunału Sprawiedliwości UE oraz rozstrzygnięcia sądów amerykańskich, które umożliwiają spojrzenie na ochronę prawa autorskiego z szerszej perspektywy.

Monografia została przygotowana przez uniwersyteckich pracowników naukowo-dydaktycznych, a także ściśle współpracujących ze środowiskiem naukowym, zajmujących się teorią i praktyką ochrony prawa autorskiego. Należy zaznaczyć, że poszczególne rozdziały stanowią samodzielne części, a publikacja może być analizowana zarówno jako całość, jak i selektywnie, stosownie do zainteresowania daną materią. Biorąc pod uwagę wiedzę poszczególnych autorów, ingerencja redaktora w treść poszczególnych rozdziałów została ograniczona do niezbędnego zakresu, a więc autorzy mieli pełną swobodę w ich opracowaniu i prawo do wyboru przedstawianych treści oraz własnych refleksji naukowych.

Ewelina Szatkowska

¹ R. Markiewicz, *Zabawy z prawem autorskim*, Warszawa 2015; R. Markiewicz, *Ilustrowane prawo autorskie*, Warszawa 2018.

² K. Grzybczyk, *Ikony popkultury a prawo własności intelektualnej. Jak znani i sławni chronią swoje prawa*, Warszawa 2018; K. Grzybczyk, *Rozrywki XX w. a prawo własności intelektualnej*, Warszawa 2020; K. Grzybczyk, *Ilustrowane prawo reklamy*, Warszawa 2020 oraz K. Grzybczyk, *Skradziona kultura. Jak Zachód wykorzystuje cudzą własność intelektualną*, Warszawa 2021.

Rozdział I

UTWÓR JAKO PRZEDMIOT PRAWA AUTORSKIEGO. ZAGADNIENIA PODSTAWOWE

Tradycyjnie za pierwszą ustawę regulującą prawo autorskie uznawany jest angielski *Statute of Anne* z 1710 r., który przez wiele lat był jedyną regulacją tego rodzaju na świecie. Dopiero po kilkudziesięciu latach uchwalono kolejne ustawy autorskie: w 1741 r. w Danii, w 1787 r. w ramach Konstytucji, a w 1790 r. już odrębną ustawę w Stanach Zjednoczonych, zaś w 1791 r. i 1793 r. we Francji. Natomiast na ziemiach polskich do 1926 r., kiedy to ustanowiono pierwszą polską regulację prawnoautorską, obowiązywały cztery różne systemy praw autorskich odziedziczone po państwach zaborczych¹. W 1886 r. na konferencji w Bernie przyjęto wielostronną umowę międzynarodową o ochronie dzieł literackich i artystycznych, którą Polska ratyfikowała w 1934 r., a jej ostatni tekst (paryski) z 1971 r. pozostaje do dziś wiążący i stanowi, obok traktatów WIPO² oraz porozumienia TRIPS³, jedną z najważniejszych umów międzynarodowych, przy czym należy zaznaczyć, że ostatnia z nich ujmuje całościowo ochronę własności intelektualnej, nie skupiając się wyłącznie na prawie autorskim. Dynamiczny rozwój praw własności intelektualnej spowodował, że zostały one uznane na mocy Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka za prawo człowieka⁴, a mając na uwadze jej znaczenie i wpływ na prawodawstwo zarówno krajowe, jak i międzynarodowe – należy to uznać za ważny krok w kierunku dostrzeżenia bliskich

¹ Były to: 1) ustawa z 19.06.1901 r. o prawie autorskim do utworów literackich i muzycznych oraz ustawa z 9.01.1907 r. o prawie autorskim do utworów sztuk plastycznych i fotograficznych, obowiązujące na ziemiach dawnego zaboru niemieckiego, 2) ustawa z 26.12.1895 r. o prawie autorskim do utworów literatury, sztuki i fotografii będąca w mocy na terenach dawnego zaboru austriackiego, 3) ustawa z 20.03.1911 r. o prawie autorskim na dawnych ziemiach zaboru rosyjskiego oraz 4) przepisy węgierskiej ustawy z 26.04.1884 r. o prawie autorskim, wiążące w okolicach Spiszu i Orawy.

² Traktaty Światowej Organizacji Własności Intelektualnej: o prawie autorskim sporządzony w Genewie 20.12.1996 r. (Dz.U. z 2005 r. Nr 3, poz. 12); o artystycznych wykonaniach i fonogramach sporządzony w Genewie 20.12.1996 r. (Dz.U. z 2004 r. Nr 41, poz. 375).

³ Porozumienie w sprawie handlowych aspektów praw własności intelektualnej, stanowiące załącznik do układu ustanawiającego Światową Organizację Handlu (WTO) sporządzonego w Marakeszu 15.04.1994 r. (Dz.U. z 1996 r. Nr 32, poz. 143).

⁴ Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego ONZ 217 A (III) przyjęta i proklamowana 10.12.1948 r.

i nierozzerwalnych związków między ochroną twórczości, w tym prawami autorskimi, a prawami człowieka⁵.

W jednym ze swoich memoriałów z 1777 r. Pierre Augustin Caron de Beaumarchais⁶ napisał: „W kołach teatralnych mówi się, że to nieszlachetne ze strony autorów, ażeby zgłaszać pretensje w imię niskich interesów aspirując jednocześnie do chwały. Zapomina się wszakże, iż po to, ażeby przeżyć rok, jest się skazanym przez naturę na spożycie 365 posiłków”⁷. Pisarze, autorzy sztuk teatralnych, muzycy, różnorodni artyści, których możemy określić mianem twórców, długo czekali na uznanie owoców ich kreatywnej pracy za przedmiot wart ochrony prawnej. Co więcej, początkowo domaganie się przez znamienitych artystów wynagrodzenia za korzystanie z ich twórczości uważane było wręcz za niestosowne, a wprowadzone regulacje prawnoautorskie martwiły m.in. dyrektorów filharmonii czy też teatrów. I tak wiele lat później, w 1926 r., wprowadzeniu pierwszej polskiej ustawy o prawie autorskim towarzyszyły podobne emocje. W dawnych kronikach ZAiKS-u znajduje się następujący zapis: „Ogłoszenie Ustawy o Prawie Autorskim wytworzyło w sferach zainteresowanych dwa biegunowo różne uczucia. Gdy twórcy z całym uznaniem przyjęli od dawna wyczekiwaną i należną im obronę ich praw, zagwarantowaną nową Ustawą – w gronie większej części odbiorców nowa Ustawa rozbudziła wyraźną niechęć i rozgoryczenie, uzasadnione tem tylko chyba, że korzystanie z pracy autorów, a przeważnie kompozytorów, bez jakiegokolwiek wynagrodzenia tak było zakorzenione i wydawało się tak naturalnym, iż stało się poniekąd prawem zwyczajowym”⁸. Co ciekawe, i współcześnie mogliśmy obserwować podobne nastroje związane z uchwaleniem dyrektywy 2019/790 w sprawie prawa autorskiego i praw pokrewnych na jednolitym rynku cyfrowym oraz zmiany dyrektyw 96/9/WE i 2001/29/WE, której celem była harmonizacja przepisów prawa Unii mających zastosowanie do prawa autorskiego i praw pokrewnych w ramach rynku wewnętrznego, ze szczególnym uwzględnieniem cyfrowych i transgranicznych sposobów korzystania z treści chronionych. Dyrektywa w założeniu miała uporządkować kwestie związane z przekazywaniem i korzystaniem z treści cyfrowych, zwiększając pewność prawną w tym zakresie w stosunku do zarówno uprawnionych, jak i użytkowników, jednak w powszechnym odbiorze społecznym spotykał się z daleko idącą krytyką, a „posądzano” ją nawet o zniszczenie Internetu. Jednak tak samo jak kiedyś zdziwienie budziła zasadność ochrony literatów czy też kompozytorów, tak dziś – stosownie do współczesnych realiów – dotyczy to ochrony treści cyfrowych.

⁵ M. Barczewski, *Różnorodność kulturowa a prawa człowieka* [w:] *Leksykon ochrony praw człowieka. 100 podstawowych pojęć*, red. M. Balcerzak, S. Sykuna, Warszawa 2010, s. 354.

⁶ Francuski pisarz, dramaturg i muzyk, ur. 24.01.1732 r. w Paryżu, zm. 18.05.1799 r. tamże, autor m.in. *Cyrulika sewilskiego* i *Wesela Figara*, uznawany za pioniera walki o prawa twórców. <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/Beaumarchais-Pierre-Augustin;3875416.html> (dostęp: 2.08.2022 r.).

⁷ Pierre Augustin Caron de Beaumarchais, za: R. Marszałek, *Tworzymy i chronimy. ZAiKS 100 lat*, Warszawa 2018, s. 10.

⁸ Cytat pochodzi z publikacji: R. Marszałek, *Tworzymy...*, s. 32.

Trud uznania różnorodnej twórczości za przedmiot prawa autorskiego wynika z jej nieodłącznego niematerialnego wymiaru, a kwalifikacja danej aktywności ludzkiej jako utworu w rozumieniu prawa autorskiego niejednokrotnie bywa problematyczna. Prawo autorskie wchodzące w zakres prawa własności intelektualnej jest prawem na dobrach niematerialnych, stąd można by rzec, że mniej „uchwytnym”, „namacalnym”, a w związku z tym trudniejszym do percepcji przez przeciętnego odbiorcę norm prawnych aniżeli prawo rzeczowe, którego przedmiot regulacji odnosi się do materialnych elementów posiadających autonomię bytową. Przykładowo prawo autorskie nie chroni książki jako przedmiotu materialnego w postaci zbioru kartek i okładki, ale chroni to, co zostało na nich wyrażone, a więc indywidualną twórczość poszczególnych autorów. Co więcej, w polskim prawie nie istnieje konieczność utrwalenia utworu na nośniku mechanicznym w celu objęcia go ochroną prawną, wystarczające jest więc jego ustalenie, które związane jest z możliwością percepcji twórczości przez osoby trzecie, przy czym należy zaznaczyć, że istnieje wiele utworów, które nie będą możliwe do odbioru bez ich utrwalenia.

Warto wskazać, że do systemu ochrony prawa autorskiego należą także prawa pokrewne, a więc prawa wyłączne do ściśle określonych ustawowo dóbr niematerialnych, które różnią się od praw autorskich zakresem i czasem ochrony. Zgodnie z ustawą o prawie autorskim i prawach pokrewnych są to: prawa do artystycznych wykonań (art. 85–93 pr. aut.), prawa do fonogramów i wideogramów (art. 94–96 pr. aut.), prawa do nadań programów (art. 97–99 pr. aut.) oraz prawa do pierwszych wydań oraz wydań naukowych i krytycznych (art. 99¹–99⁵ pr. aut.)⁹.

Kwestie związane ze skuteczną ochroną praw twórców wiążą się z kilkoma elementami, poczynając od specyfiki samego przedmiotu ochrony, poprzez wysoki, choć uzasadniony, poziom ogólności norm prawnych definiujących go, a kończąc na łatwości naruszeń, związanej z powszechnym dostępem do treści za pośrednictwem sieci i jej globalnym charakterem. I choć w ostatnich latach należy odnotować istotny wzrost świadomości prawnej w zakresie ochrony praw twórców oraz artystów wykonawców, to jednak regulacje prawnoautorskie generują wiele wątpliwości, a istotna część z nich pojawia się już na samym początku przy ustaleniu, czy daną twórczość należy zakwalifikować jako utwór w rozumieniu prawa autorskiego.

Istnieją dwa sposoby określenia, które dobra niematerialne należy uważać za utwór w rozumieniu prawa autorskiego. Pierwszy z nich sprowadza się do wyliczenia w przepisach ustawowych dóbr podlegających ochronie prawa autorskiego, zaś drugi na określeniu ogólnych przesłanek, jakie ma spełniać dzieło, aby mogło korzystać

⁹ Prawa pokrewne również stanowią przedmiot regulacji międzynarodowych, zob.: Międzynarodowa Konwencja o ochronie wykonawców, producentów fonogramów oraz organizacji nadawczych, sporządzona w Rzymie 26.10.1961 r. (Dz.U. z 1997 r. Nr 125, poz. 800), Traktat WIPO o artystycznych wykonaniach i fonogramach, Traktat o artystycznych wykonaniach audiowizualnych, przyjęty w Pekinie 26.06.2012 r. (Dz.Urz. UE L 160 z 2013 r., s. 1).

z ochrony prawnoautorskiej¹⁰. W polskiej regulacji zastosowano obie wskazane metody, podając przykładowe kategorie chronionych utworów – takie jak np. utwory literackie, plastyczne, fotograficzne czy też muzyczne – oraz dodatkowo określając cechy dóbr niematerialnych, jakie muszą one spełnić dla objęcia ich ochroną. Zawarty w art. 1 ust. 2 pr. aut. katalog utworów ma charakter przykładowy, przy czym brak dla ich wyróżnienia jednoznacznego kryterium. Tym samym należy podkreślić, że nie każde dzieło plastyczne będzie utworem plastycznym, podobnie nie każda fotografia będzie utworem fotograficznym. Dlatego też kwalifikacja dzieła na podstawie jego właściwości do jednej z enumeratywnie wskazanych kategorii nie przesądza w żadnym przypadku o kwalifikacji jako utworu. Zgodnie z definicją zawartą w art. 1 ust. 1 pr. aut. przedmiotem prawa autorskiego jest każdy przejaw działalności twórczej o indywidualnym charakterze, ustalony w jakiejkolwiek postaci, niezależnie od wartości, przeznaczenia i sposobu wyrażenia (utwór). Wystarczy, że jeden z elementów weryfikowanego dobra, niezbędny dla jego istnienia w zaplanowanej przez autora postaci, będzie miał indywidualny, twórczy charakter, aby stwierdzić, że dobro to jest utworem w rozumieniu prawa autorskiego¹¹. Co istotne, o istnieniu utworu przesądzać może nawet sam dobór nietwórczych materiałów czy też ich układ. Zgodnie z art. 3 pr. aut. zbiory, antologie, wybory, bazy danych spełniające cechy utworu są przedmiotem prawa autorskiego, nawet jeżeli zawierają niechronione materiały, o ile przyjęty w nich dobór, układ lub zestawienie ma twórczy charakter. Natomiast ochroną z zakresu prawa autorskiego nie są objęte odkrycia, idee, procedury, metody i zasady działania oraz koncepcje matematyczne (art. 1 ust. 2¹ pr. aut.). Jak wskazuje D. Flisak, odkrycia, zasady czy też koncepcje matematyczne nie są „tworzone”, lecz raczej „odtworzane” poprzez „rekonstrukcję naturalnych zasad istniejących już w przyrodzie”¹², a utrzymanie wskazanych dóbr w domenie publicznej uzasadnione jest ogólnie pojętym dobrem ludzkości (dobrem wspólnym) oraz postępem cywilnym¹³. Należy zaznaczyć, że ochronie nie podlega samo odkrycie, ale już np. jego przedstawienie w formie publikacji naukowej może stanowić utwór. Z kolei brak ochrony idei, który należy traktować jako synonim pomysłu, niejednokrotnie narzęcza wielu problemów, ponieważ niekiedy granica pomiędzy „niezewnętrznym” pomysłem a „indywidualnym sposobem jego wyrażenia jest bardzo trudna, wręcz niemożliwa do wyraźnego, abstrakcyjnego wyznaczenia”¹⁴. Natomiast zgodnie z art. 4 pr. aut. ustawowe wyłączenia spod ochrony prawnoautorskiej obejmują także następujące wytwory:

- 1) akty normatywne lub ich urzędowe projekty;
- 2) urzędowe dokumenty, materiały, znaki i symbole;
- 3) opublikowane opisy patentowe lub ochronne;
- 4) proste informacje prasowe.

¹⁰ J. Sobczak, *Prawo autorskie i prawa pokrewne*, Poznań 2000, s. 34.

¹¹ R. Golał, *Prawo autorskie i prawa pokrewne*, Warszawa 2005, s. 34–35.

¹² D. Flisak [w:] *Prawo autorskie i prawa pokrewne. Komentarz*, red. D. Flisak, Warszawa 2015, s. 41.

¹³ D. Flisak [w:] *Prawo autorskie...*, red. D. Flisak, s. 41.

¹⁴ R. Markiewicz, *Ilustrowane...*, s. 48.

Zatem, aby można było mówić o utworze w rozumieniu prawa autorskiego: po pierwsze, musi on być przejawem działalności twórczej, po drugie, charakteryzować się indywidualnością i po trzecie, musi zostać ustalony, co oznacza, że musi zostać wyrażony w taki sposób, aby możliwa była jego percepcja przez inne osoby. Takie czynniki związane z powstaniem dzieła jak: nakład pracy, nakłady finansowe, poświęcony czas, proces tworzenia i jego przebieg czy też posiadanie wiedzy i specjalistycznych umiejętności nie mają znaczenia dla objęcia utworu ochroną. Tak samo więc chroniony jest obraz, który powstał w kilka minut, jak i ten, który powstawał latami. W orzeczeniu SA w Warszawie z 14.03.2006 r., VI ACa 1012/05¹⁵, wskazano, że „praca twórcza cechuje się bowiem tym, że jej rezultat jest niepewny, toteż poświęcenie na nią określonego czasu wcale nie świadczy o uzyskaniu zamierzonych efektów w postaci stworzenia utworu”, a zawodowe umiejętności autora, jego profesjonalizm, posiadane doświadczenie są ambiwalentne dla ochrony dzieła w świetle prawa autorskiego¹⁶. Przedmiotem badania spełnienia cech indywidualnej twórczości nie może być sam proces tworzenia, lecz konkretny jego rezultat, przy czym nie musi on stanowić rezultatu końcowego.

Wymóg twórczej działalności zakłada, że aktywność autora polega na tworzeniu, które prowadzi do powstania wytworu stanowiącego przynajmniej w założeniu projekcję jego wyobraźni. Przesłanka ta zostanie także spełniona w przypadku czerpania z elementów powszechnie znanych, zapożyczonych z innych dzieł czy też w razie inspiracji nimi. Dlatego wyróżniamy utwory samoistne, które nie będą treścią nawiązywać do utworów już istniejących, lecz osiągną oryginalny rezultat (w takim utworze brak wyraźnych, dostrzegalnych wpływów z innych utworów), utwory zależne recypujące swoją treść z innych utworów – utworów pierwotnych, ale podlegające odrębnej i niezależnej od nich ochronie, oraz utwory inspirowane, które powstały z uwagi na inny utwór, ale nie przejmują od niego wprost elementów chronionych prawem autorskim. Rozstrzygając, czy dane dobro korzysta z ochrony autorskiej, sądy często kierują się wskazówkami wypracowanymi w orzecznictwie, które niestety nie zawsze pozostają spójne. Tymczasem to właśnie na orzecznictwie spoczywa ustalenie znaczenia poszczególnych elementów utworu. Sąd Apelacyjny w Poznaniu wskazał, że stwierdzenie, że utwór stanowi przejaw „działalności twórczej”, oznacza, że utwór powinien stanowić rezultat działalności o charakterze kreatywnym. Przesłanka ta, niekiedy określana jako przesłanka „oryginalności” utworu, zrealizowana jest wówczas, gdy istnieje subiektywnie nowy wytwór intelektu¹⁷. W orzeczeniu NSA z 11.07.2018 r., II FSK 1845/16¹⁸ podano, że utwór musi być rezultatem działalności o charakterze kreatywnym, czyli przedstawiać subiektywnie nowy wytwór intelektu, którą to cechę utworu określa się jako „oryginalność”, na-

¹⁵ LEX nr 219051.

¹⁶ Wyrok NSA z 12.03.2010 r., II FSK 1791/08, LEX nr 595971.

¹⁷ Wyrok SA w Poznaniu z 7.11.2007 r., I ACa 800/07, LEX nr 370747.

¹⁸ LEX nr 2528581.

Publikacja omawia złożone aspekty prawa autorskiego w odniesieniu do różnych rodzajów twórczości. Przedstawia praktyczne rozwiązania i wskazówki dla osób zainteresowanych konkretnymi dziedzinami, takimi jak: film, muzyka, fotografia, programy komputerowe, folklor i kulinaria.

Z książki czytelnik dowie się:

- jakie znaczenie dla prawa autorskiego ma sztuczna inteligencja;
- czy projekt budowlany i zrealizowany na jego podstawie budynek to dwa osobne utwory architektoniczne;
- czym jest „prawo panoramy”;
- kto jest dysponentem praw do wizerunku osoby historycznej.

Istotny walor opracowania stanowią także ilustracje, dzięki którym łatwiej jest zrozumieć praktyczne problemy w stosowaniu prawa autorskiego.

Publikacja zainteresuje prawników praktyków, którzy mają do czynienia z omawianymi zagadnieniami podczas wykonywania swoich czynności zawodowych. Będzie także cenną lekturą dla pracowników naukowych oraz studentów prawa, dziennikarstwa i kierunków artystycznych.

Ewelina Szatkowska – doktor nauk prawnych, adwokat, adiunkt w Katedrze Praw Człowieka i Prawa Własności Intelektualnej Uniwersytetu Gdańskiego; specjalizuje się w prawie własności intelektualnej, ze szczególnym uwzględnieniem aspektów prawnoautorskich i prawa znaków towarowych, oraz w prawie ochrony dziedzictwa kultury; autorka wielu publikacji naukowych związanych z aspektami prawa własności intelektualnej oraz ochrony dziedzictwa kultury.

CENA 99 Zł (W TYM 5% VAT)

ZAMÓWIENIA:

INFOLINIA: 801 04 45 45

ZAMOWIENIA@WOLTERSKLUWER.PL

WWW.PROFINFO.PL

Kup e-book i czytaj
w aplikacji Smarteca

